

W. W. SHDANOW

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΛΙΕΡΜΟΝΤΩΦ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΛΕΡΜΟΝΤΩΦ, Michail Jurjewitsch [β. (15) Ὀκτωβρίου 1814—15 (27) Ἰουλίου 1841]—μεγάλος Ρῶσος ποιητής. Ὁ Λιέρμοντωφ, γιὸς τοῦ ἀπόστρατου λοχαγοῦ Γιούρι Πετρόβιτς Λιέρμοντωφ, γεννήθηκε στὴ Μόσχα. Τριῶ χρονῶν ἔχασε τὴ μητέρα του. Τὰ παιδικὰ του χρόνια τὰ πέρασε στὸ χτήμα τῆς γιαγιάς του Ε. Α. Ἀρσένιεβα, στὴν Ταρχάνα, στὸ κυβερνεῖο Πένσα (στὸ σημερινὸ χωριὸ Λιέρμοντωφ, τῆς ἐπαρχίας Μπελίνσκη, περιφέρεια Πένσα). Σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴ φύση καὶ τὴ ζωὴ τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, ὁ Λιέρμοντωφ ἔδειξε ζωηρὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ τραγούδια, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ. Ἐκεῖνα τὰ χρόνια ἔμαθε πάρα πολλὰ γιὰ τὴ σκληρὴ ζωὴ τῶν δουλοπάροικων ἀγροτῶν, ἄκουσε τὶς ἀφηγήσεις καὶ τοὺς θρύλους γιὰ τὸν Στεπὰν Ράζιν καὶ τὸ Γιεμελιὰν Πουγκατσώφ. Ὅλα αὐτὰ πολὺ γρήγορα ξύπνησαν μέσα του τὴ συμπόνια γιὰ τὰ βάσανα τῶν καταπιεσμένων καὶ τὸν ἔκαναν νὰ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὶς λαϊκὲς ἐξεγέρσεις. Παιδὶ ἀκόμα, ὁ Λιέρμοντωφ ταξίδεψε τρεῖς φορές μὲ τὴ γιαγιά του στὸν Καύκασο, στὰ ἱαματικὰ λουτρά. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1827 πῆγε στὴ Μόσχα καὶ τὸν ἄλλο χρόνο γράφτηκε στὴν τέταρτη τάξη τοῦ Οἰκοτροφείου τῶν Εὐγενῶν, στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μόσχας. Τὸ οἰκοτροφεῖο αὐτὸ εἶταν ἓνα ἴδρυμα τῆς μέσης ἐκπαίδευσης, γνωστὸ γιὰ τὶς πνευματικὲς παραδόσεις του, ὅπου φοιτοῦσαν τὰ παιδιά τῶν εὐγενῶν. Τὸ ἴδρυμα χρωστοῦσε τὴ φήμη του στὸ διδακτικὸ του προσωπικὸ. Ἐκεῖ δίδασκαν ὁ Σ. Ε. Ράιτς, ὁ Δ. Ν. Ντουμπένσκι καὶ ὁ Α. Φ. Μερζλιακώφ, πὺν ἀσφαλῶς βοήθησαν πολὺ τὸ νεαρὸ Λιέρμοντωφ νὰ ἀναπτύξει τὰ λογοτεχνικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὶς ἱκανότητές του. Στὸ οἰκοτροφεῖο ἄρχισε, ὅπως ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, «νὰ σκαρώνει στίχους» στὰ 1828. Ἐπαιρνε μέρος καὶ στὴ σύνταξη χειρόγραφων περιοδικῶν ποὺ βγάζανε οἱ μαθητὲς τοῦ σχολείου.

Στὰ 1830 στὸ περιοδικὸ «Ἀθήναιο» δημοσιεύτηκε τὸ ποίημά του «Ἀνοιξη». Ἐκεῖνα τὰ χρόνια ἔγραψε τὰ πρῶτα του μαθητικὰ ποιήματα.

ματα με άμεσα ἔχνη μίμησης τοῦ Α.Σ. Πούσκιν («Οἱ Τσερκέζοι» 1828, δημοσιεύτηκαν στὰ 1860, «Καυκασιανὸς αἰχμάλωτος» 1828, δημοσιεύτηκε στὰ 1859) καὶ τὸ πρῶτο σχεδίασμα τοῦ «Δαίμονα» (1829). Ὁ Λιέρμοντωφ εἶταν καὶ προικισμένος ζωγράφος. Πῆρε μαθήματα ζωγραφικῆς ἀπὸ τὸν Α. Σ. Σολόνιτσκι καὶ τὸν Π. Ε. Ζαμπολότσκι. Ἄφησε μιὰ σειρὰ πίνακες, ἀκουαρέλες καὶ 300 περίπου χαριτωμένα, λιτὰ σκίτσα (σκηνές τῆς καθημερινῆς καὶ τῆς πολεμικῆς ζωῆς, πορτραῖτα, γελοιογραφίες).

Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1830 ὁ Λιέρμοντωφ μπῆκε στὴ σχολὴ Ἡθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, ποὺ ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ εἶταν ἓνα ἀπὸ τὰ πνευματικὰ κέντρα τῆς χώρας. Τὸ φοιτητικὸ περιβάλλον ἄσκησε γόνιμη ἐπίδραση στὴ διαμόρφωση τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Λιέρμοντωφ. Στὸ ἴδιο Πανεπιστήμιο φοιτοῦσαν ταυτόχρονα ὁ Β. Γ. Μπελίνσκι, ὁ Α. Ι. Χέρτσεν καὶ ὁ Ν. Π. Ὀγκαρνώφ. Στους φοιτητικοὺς κύκλους συζητοῦσαν με πάθος πολιτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ προβλήματα, μιλοῦσαν γιὰ τὴ σκληρὴ μοίρα τοῦ λαοῦ καὶ γιὰ τὴν ἐξέγερση τῶν Δεκεμβριστῶν ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγο εἶχε κατασταλεῖ. Ἀνάμεσα στους φοιτητὲς κυκλοφοροῦσαν πλατεῖα διύρορα ἀπαγορευμένα πολιτικὰ ποιήματα. «Ἔῤῥαμε πεποίθηση—θυμόταν ἀργότερα ὁ Χέρτσεν—πὸς ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀμφιθέατρο θὰ ἔβγαινε ἡ φάλαγγα ποὺ θὰ ἀκολουθοῦσε τὰ ἔχνη τοῦ Πεστέλ καὶ τοῦ Ριλιέγιεφ, καὶ πὸς καὶ μεῖς θὰ ἀνήκαμε στὶς γραμμὲς τῆς»¹. Στὸ νεανικὸ δράμα «Παράξενος ἄνθρωπος» (1831, δημοσιεύτηκε στὰ 1857) ὁ Λιέρμοντωφ, γεμάτος ἐνθουσιασμό, ἔδωσε ἔκφραση στὰ αἰσθήματα ποὺ ἐμψυχώνανε τοὺς φοιτητικοὺς κύκλους κείνη τὴν ἐποχὴ—τὴν ἀγανάχτηση γιὰ τὴ δουλοπαροικία, τὸ μίσος ἐνάντια στους τσιφλικάδες, ποὺ καταπίεζαν τοὺς χωρικούς. Αὐτὸ τὸ δράμα ὁ Λιέρμοντωφ τὸ ἔγραψε τὸν καιρὸ ποὺ ἀνάμεσα στους φοιτητὲς κυκλοφοροῦσε χειρόγραφο τὸ θεατρικὸ ἔργο τοῦ Μπελίνσκι «Ντιμήτρον Καλίνιν», ποὺ κι αὐτὸ εἶταν μιὰ ὀργισμένη φωνὴ διαμαρτυρίας ἐνάντια στὸ ζυγὸ τῆς δουλοπαροικίας. Στὰ φοιτητικὰ του χρόνια ὁ Λιέρμοντωφ ἔγραψε πάρα πολλὰ ποιήματα, μικρὰ καὶ μεγάλα, καὶ δράματα—«Οἱ Ἰσπανοί» (1830, δημοσιεύτηκε στὰ 1857), «Ἄνθρωποι καὶ πάθη» (1830, δημοσιεύτηκε στὰ 1880) κ.ἄ.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1832, ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὲς συγκρούσεις με ἀντιδραστικούς καθηγητὲς, ὁ Λιέρμοντωφ ἐγκατέλειψε τὸ Πανεπιστήμιο καὶ πῆγε στὴν Πετρούπολη, ὅπου μπῆκε στὴ σχολὴ τῶν Ἀξιωματικῶν τῆς Φρουρᾶς καὶ τοῦ Ἴπλικοῦ. Ἐκεῖ ἔζησε, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, «δυὰ

1. Α. Ι. ΚΕΡΖΕΝ, «Παρελθὸν καὶ σκέψεις», 1947, σελ. 62.

φροισιὰ χρόνια». Στὴ σχολὴ βασίλευε ἓνα ἄτεγκτο στρατιωτικὸ καθεστῶς, τὸ διάβασμα λογοτεχνικῶν ἔργων ἀπαγορευόταν. Ὡστόσο καὶ μέσα σ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες ὁ Λιέρμοντωφ ἔβρισκε ποῦ καὶ ποῦ εὐκαιρίες καὶ συνέχιζε κρυφὰ τὴ λογοτεχνικὴ του δουλειά. Τότε ἔγραψε τὸ μυθιστόρημά του «*Βαντίμ*» (1833-1834, δημοσιεύτηκε στὰ 1873), μὲ θέμα παρμένο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἐξέγερσης τοῦ Πουγκατσώφ. Ὄταν τέλειωσε τὴ σχολὴ (1834) ἔγινε δεκτὸς στὸ σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν καὶ στάλθηκε στὸ σύνταγμα τῶν οὐσάρων τῆς Αὐτοκρατορικῆς Φρουρᾶς, ποῦ ἔδρευε στὸ Τσάρσκογιε Σέλο. Στὰ 1835 στὸ περιοδικὸ «*Ἀναγνωστικὴ Βιβλιοθήκη*» δημοσιεύτηκε (χωρὶς νὰ τὸ ξέρει ὁ συγγραφέας) τὸ ποίημά του «*Χατζῆ Ἀμπρέκ*». Ἀμέσως ἕστερα ὁ Λιέρμοντωφ ἔγραψε τὸ ποίημα «*Ὁ Βογιάρος Ὁρσά*» (1835, δημοσιεύτηκε στὰ 1842), τὸ δράμα «*Μασκαράτα*» (1835-1836, δημοσιεύτηκε στὰ 1842) ποῦ μάταια προσπάθησε νὰ τὸ περάσει ἀπὸ τὴ λογοκρισία καὶ νὰ τὸ ἀνεβάσει στὴ σκηνή, τὸ μισοτελειωμένο μυθιστόρημα «*Πριγκίπισσα Λιγκόβσκαγια*» (1836, δημοσιεύτηκε στὰ 1882), γραμμένο σὲ συνεργασία μὲ τὸ φίλο του Σ. Α. Ραγιέβσκι, καὶ τὸ ποίημα «*Μποροντινὸ*» (1837). Ὁ Λιέρμοντωφ μπῆκε σιγὰ-σιγὰ στὸν κύκλο τῶν διανοουμένων τῆς Πετρούπολης.

Τὴ μέρα ποῦ πέθανε ὁ Πούσκιν ἡ ζωὴ τοῦ Λιέρμοντωφ ἄλλαξε ἀπότομα. Σύμφωνα μὲ τὴν ἔκφραση τοῦ Α. Ι. Χέρτσεν, «*ἡ πιστολιὰ ποῦ σκότωσε τὸν Πούσκιν ξύπνησε τὴν ψυχὴ τοῦ Λιέρμοντωφ*». Ἐναστατωμένος ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ μεγάλου ποιητῆ τοῦ λαοῦ, ὁ Λιέρμοντωφ ἔγραψε στίχους ὅπου ἐκφριζοῦνται τὰ αἰσθήματα ὄλων τῶν πρωτοπόρων ἀνθρώπων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ὅπως λέει ἓνας σύγχρονός του «*σ' ὁποιαδήποτε ἄλλη ἐποχὴ εἶναι πολὺ ἀμφίβολο ἂν κάποιοι στίχοι θὰ προκαλοῦσαν στὴ Ρωσία μιὰ τόσο γιγάντια καὶ καθολικὴ ἐντύπωση*». Τὸ ποίημα «*Ὁ θάνατος τοῦ ποιητῆ*» κυκλοφόρησε σ' ὅλη τὴ χώρα σὲ πολυάριθμα ἀντίγραφα. Αὐστηρὰ καὶ ἀπερίφραστα, ὁ νεαρὸς ποιητῆς ξεσκέπαζε τὴν αὐλικὴ ἀριστοκρατία καὶ τὸν ἴδιο τὸν τσάρο σὰν τοὺς πραγματικοὺς αἰτίους τῆς τραγωδίας ποῦ διαδραματίστηκε. Προανάγγελλε μιὰ δίκαιη ἐκδίκηση στοὺς μεγαλόσχημους δήμιους τῆς ἐλευθερίας:

*Καὶ ποτὲ τὸ μαῦρο σας δὲ θὰ ξεπλύνει αἷμα,
τὸ αἷμα τὸ ἅγιο τοῦ ποιητῆ.*

1. Α. Ι. ΗΕRZEN, Ἐκλογή ἔργων του, 1937, σελ. 404.

Μόλις αὐτοὶ οἱ τολμηροὶ στίχοι ἔγιναν γνωστοὶ στὴν αὐλή, ἀμέσως διατάχθηκε ἡ σύλληψη τοῦ ποιητῆ. Στὶς ἀνακρίσεις, ὁ Λιέρμοντωφ δὲν ἀρνήθηκε τὴν πατρότητα τοῦ ποιήματός του καὶ ἔγραψε γιὰ τοὺς στίχους του :

Νὰ τοὺς ἀρνηθῶ... δὲν μπορῶ.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πάντα ὁ ναὸς μου.

Ὑστερα ἀπὸ «ὑψηλὴ ἐπιταγὴ» ὁ Λιέρμοντωφ ἐξορίστηκε στὸ σύνταγμα τῶν δραγῶνων τοῦ Νίζνι - Νόβγκοροντ ποὺ βρισκόταν στὸν Καύκασο καὶ ἔπαιρνε μέρος σὲ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις ἐνάντια στὶς ὀρεινὲς φυλές. Πηγαίνοντας νὰ συναντήσῃ τὸ σύνταγμα του, σταμίτησε στὸ Πιατιγκόρσκ καὶ στὴ Σταυρούπολη. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ γνωρίστηκε μὲ πολλοὺς Δεκεμβριστὲς, ποὺ τοὺς εἶχαν μεταφέρει ἐκεῖ ἀπὸ τὴ Σιβηρία σὰν ἀπλοὺς στρατιῶτες. Συνδέθηκε φιλικὰ μὲ τὸν ποιητὴ Α. Γ. Ὀντογιέβσκι, τὸν Μ. Α. Ναζίμωφ καὶ ἀργότερα μὲ τὸν Β. Ν. Λιχάρεφ. Οἱ Δεκεμβριστὲς ποὺ συνάντησε στὸν Καύκασο ἔμειναν κατάπληκτοι ἀκούγοντας τὶς τολμηρὲς καὶ ὀξύτατες κρίσεις του γιὰ τὰ λογοτεχνικὰ - κοινωνικὰ προβλήματα. Ἀνάμεσα στὶς καυκασιανὲς γνωριμίες τοῦ Λιέρμοντωφ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε καὶ τὸ δόκτορα Ν. Β. Μάγιερ (τὸ πρότυπό του γιὰ τὸ δόκτορα Βέρνερ στὴν «Πριγκίπισσα Μαίρη»,) ἄνθρωπο μὲ ριζοσπαστικὲς ἰδέες, ἐχθρὸ τῆς ἀπολυταρχίας. Ἡ σύντομη παραμονὴ τοῦ Λιέρμοντωφ στὴν Τυφλίδα τοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσῃ τοὺς καλύτερους ἐκπρόσωπους τῶν ἐκεῖ διανοουμένων. Πολλὰ στοιχεῖα δείχνουν πὼς συνδέθηκε μὲ τὸ διάσημο γεωργιανὸ ποιητὴ Α. Γκ. Τσαβτσαβάτζε καὶ μὲ τὴν κόρη του Ν. Α. Γκριμπογιέντοβα, μὲ τοὺς ποιητὲς Γκ. Ὀρμπελιάνι καὶ Ν. Μπαρατασβίλι, καθὼς καὶ μὲ τὸν ἀζερμπαϊτζανὸ σοφὸ καὶ ποιητὴ Μ. Φ. Ἀρχούντωφ. Ὁ Λιέρμοντωφ ἔμαθε καὶ τὴν ἀζερμπαϊτζανὴ γλῶσσα. Περιοδεύοντας στὸν Καύκασο ἔδειξε ζωηρὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ποιήματα ποὺ κυκλοφοροῦσαν ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς ὀρεινοὺς λαοὺς καὶ κατάγραψε τὸ ἀζερμπαϊτζανὸ παραμῦθι «*Ἀσὶκ Κερίμπ*» (1837, δημοσιεύτηκε στὰ 1846). Ὅλα αὐτὰ πλούτισαν τὴ δημιουργία τοῦ Λιέρμοντωφ καὶ καθρεφτίστηκαν ὀλοκάθαρα στὰ ἔργα τῆς ὀριμότητάς του, ποὺ γράφτηκαν μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν ἐξορία (1838—1841)—στὸν «*Δραπέτη*» (δημοσιεύτηκε στὰ 1846), στὸ «*Μζίρι*» (δημοσιεύτηκε στὰ 1840) καὶ στὸ «*Δαίμονα*» (ἀποσπάσματά του δημοσιεύτηκαν στὰ 1842 καὶ ὀλόκληρο στὰ 1856). Τὸν καιρὸ ποὺ ἔμεινε στὸν Καύκασο, ὁ Λιέρμοντωφ ζωγράφισε καὶ τὰ περισσότερα ἔργα του,

κυρίως τοπία. Στους πίνακες και στα σκίτσα του φαίνεται καθαρά ή μεγάλη συνθετική δεξιοτεχνία και τὸ δξύτατο μάτι τοῦ καλλιτέχνη, πὸν μπορεῖ ἀλάθευτα νὰ διαλέγει πάντα τὸ πιὸ οὐσιαστικὸ και τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ. Τὰ ἴδια προτερήματα χαρακτηρίζουν και τὶς πολὺ μεταγενέστερες (1840) πολεμικὲς συνθέσεις του, πὸν τὶς ζωγράφισε σὲ συνεργασία μὲ τὸ ζωγράφο Γ. Γ. Γκαγκάριν, και ὅπου εἰκονίζονται μὲ ζωντάνια διάφορες σκηνὲς ἀπὸ τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις στὸν Καύκασο.

Ὑστερὰ ἀπὸ ἐπίμονες παρακλήσεις τῆς Ε. Α. Ἀρσένιεβα και τοῦ ποιητῆ Β. Α. Ζουκόβσκι ὁ Λιέρμοντωφ μετατέθηκε ἀπὸ τὸν Καύκασο στὸ σύνταγμα τῶν οὐσάρων τοῦ Γκρόντο, πὸν ἔδρευε κοντὰ στὸ Νόβγκοροντ. Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1838 τοῦ ἐπιτρέψανε νὰ γυρίσει στὴν πρωτεύουσα, στὸ σύνταγμα τῶν οὐσάρων τῆς Αὐτοκρατορικῆς Φρουρᾶς. Οἱ προοδευτικοὶ κύκλοι τῆς ρωσικῆς κοινωνίας ἔβλεπαν τώρα τὸν Λιέρμοντωφ σὰν ἓναν ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους Ρώσους συγγραφεῖς, ἄμεσο διάδοχο τοῦ Α. Σ. Πούσκιν και ἐράμιλλο τοῦ Ν. Β. Γκόγκολ. Στὰ 1838 δημοσιεύτηκε (χωρὶς ὄνομα συγγραφέα) τὸ «Τραγούδι γιὰ τὸν τσάρο Ἰβὰν Βασίλιεβιτς, γιὰ τὸ νεαρὸ σωματοφύλακά του και γιὰ τὸν τολμηρὸ ἔμπορο Καλάσνικωφ» πὸν ὁ Μπελίνσκι τὸ ὑποδέχτηκε μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμό. Στὰ 1839, ἀφοῦ διάβασε καινούργια ποιήματα τοῦ Λιέρμοντωφ και ἀνάμεσα σ' αὐτὰ και τὸ ποίημα «Οἱ τρεῖς Φοίνικες», ὁ Μπελίνσκι ἔγραψε στὸν Ν. Β. Στάνκεβιτς: «Στὴ Ρωσία παρουσιάστηκε ἓνα καινούργιο μεγάλο ταλέντο». ¹ Σ' ἓνα ἄλλο γράμμα του πρὸς τὸν Β. Π. Μπότκιν, ὁ μεγάλος κριτικὸς θυμίζοντάς του τὰ ποιήματα «Τερέκ» και «Καζάχικο νανούρισμα», ἔγραψε: «... εἶναι φοβερὸ νὰ τὸ πῶ, μοῦ φαίνεται πὼς μέσα σ' αὐτὸν τὸ νεαρὸ διαμορφώγεται ἓνας τρίτος Ρῶσος ποιητῆς, πὼς ὁ Πούσκιν δὲν πέθανε χωρὶς νὰ ἀφήσει διάδοχο». ² Μὲ τὸν καιρὸ ἔδραιώνεται μέσα στὸν ποιητῆ ἡ ἀρνητικὴ στάση ἀπέναντι στὴν κοινωνία τῶν εὐγενῶν. Βλέπει τὰ ἐλαττώματά της και ὅλο πιὸ βαθειὰ τὸν διαποτίζει ἡ σκέψη πὼς τὸ κοινωνικο-πολιτικὸ καθεστῶς τῆς δουλοπαροικίας εἶναι ἐχθρικὸ γιὰ κάθε πρόοδο τῆς Ρωσίας. Τὰ ποιήματα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς («Σκέψη», 1839, «Ὁ ποιητῆς», 1839, «Και ἀνιαρὰ και θλιμμένα...», 1840, κ. ἄ.) καθρέφτιζαν τοὺς βασανιστικὸς στοχασμοὺς τοῦ Λιέρμοντωφ γιὰ τὴν ἀδράνεια τῶν προοδευτικῶν ἀνθρώπων μέσα στὸ καθεστῶς τῆς πολιτικῆς ἀντίδρασης, γιὰ τὴν τραγικὴ ἀπομόνωση τοῦ φιλελεύ-

1. W. G. ΒΕΙΛΙΝΣΚΙ, Ἐπιστολές, τόμ. 1, 1914, σελ. 339.

2. Στὸν ἴδιο, τόμ. 2, σελ. 31.

θερου ανθρώπου, πού διψάει για δράση και άγώνα ενάντια στο έχθρικό περιβάλλον. Στα 1839 - 1840 στο περιοδικό «Πατριωτικά σημειώματα» δημοσιεύτηκε ένα μέρος από το μυθιστόρημα «Ένας ήρωας του καιρού μας». Στα 1840 το μυθιστόρημα αυτό βγήκε σε ιδιαίτερη έκδοση. Άμέσως ύστερα δημοσιεύτηκε και η πρώτη συλλογή του Λιέρμοντωφ με τίτλο «Στιχουργήματα» (1840). Ο Μπελίνσκι έδειξε τη μεγάλη του εκτίμηση και για τα δυο αυτά βιβλία, έρμηνεύοντας βαθυστόχαστα τη δημιουργία του Λιέρμοντωφ σε μερικά κριτικά άρθρα και αναλύσεις του.

Το Φλεβάρη του 1840 μιὰ φιλονεικία του Λιέρμοντωφ με το γιό του πρεσβευτή της Γαλλίας στην Πετρούπολη Ε. Μπαράντ κατέληξε σε μονομαχία. Αιτία αυτής της φιλονεικίας ήταν μιὰ συζήτηση για την εθνική αξιοπρέπεια των Ρώσων. Αυτό το περιστατικό, πού δείχνει καθαρά τόν πολιτικό άγώνα πού διεξαγόταν γύρω από τόν Λιέρμοντωφ, τό εκμεταλλεύτηκε η κυβέρνηση για να εκδικηθεί τόν επικίνδυνο ποιητή. Σάν όργανο αυτής της εκδίκησης χρησιμοποιήθηκε ο πρεσβευτής Μπαράντ, πού βρισκόταν σε έπαρση με τόν άρχηγό της αστυνομίας Α. Χ. Μπένκεντορφ και τόν ύπουργό των Έξωτερικών Κ. Β. Νέσσελροντ, τούς όργανωτές του διωγμού και της δολοφονίας του Α. Σ. Πούσκιν. Μ' όλο πού τό παράπτωμα ήταν άσήμαντο, τό στρατοδικείο, ύστερα από άμεση υπόδειξη του τσάρου, καταδίκασε τόν Λιέρμοντωφ σε μιὰ δεύτερη έξορία στον Καύκασο. Όπως διαπίστωσαν οι σοβιετικοί έρευνητές, ο ίδιος ο Νικόλαος Ι όρισε σαν τόπο έξορίας του τό σύνταγμα κυνηγών του Τέγκο, πού τότε έτοιμαζόταν για μιὰ σειρά από δύσκολες και επικίνδυνες πολεμικές επιχειρήσεις, πράγμα πού ήταν γνωστό στον τσάρο. Σε μιὰ μάλιστα επιστολή προς τη γυναίκα του, πού διασώθηκε, ο τσάρος γράφει με κακία για τόν ποιητή: «Καλό ταξίδι, κύριε Λιέρμοντωφ Ι!».

Το καλοκαίρι του 1840 ο Λιέρμοντωφ πήρε μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις στον Καύκασο. Έδειξε εξαιρετική άνδρεία στις μάχες και δυο φορές προτάθηκε για παρασημοφόρηση. Το παράσημο όμως δεν τό πήρε, γιατί ο τσάρος απόρριπτε επίμονα κάθε σχετική αίτηση. Άφοϋ κατάφερε να εξασφαλίσει μιὰ μικρή άδεια, ο Λιέρμοντωφ στις άρχές του Φλεβάρη του 1841 πήγε στην Πετρούπολη, έλπίζοντας να μπορέσει τελικά να μείνει στην πρωτεύουσα και να αφιερωθεί αποκλειστικά στη λογοτεχνία. Οι έλπίδες του όμως διαψεύστηκαν. Ο ποιητής, καταδιωγμένος από την έξουσία, αναγκάστηκε ν' άκούσει μιὰ σειρά έξευτελιστικές παρατηρήσεις και τελικά με μεγάλη δύσκολία κατάφερε να μείνει περίπου τρεις μήνες στην Πετρούπολη. Σ' αυτό τό

διάστημα ασχολήθηκε με την έκτύπωση του «Δαίμονα», που τον ξαναδούλεψε για εβδομήντα φορές, έκανε παρέα με συγγραφείς, σύχναζε στους κύκλους του περιοδικού «Πατριωτικά σημειώματα», που δημοσίευε συνέχεια ποιήματά του, σχεδίαζε να βγάλει δικό του περιοδικό και συναντήθηκε με τον Μπελίνσκι, που από καιρό τον εκτιμούσε πολύ και στήριζε πάνω του μεγάλες ελπίδες (ο ποιητής και ο κριτικός είχαν συνδεθεί στενά πριν ακόμα από τη δεύτερη εξορία του Λιέρμοντωφ, όταν ο Μπελίνσκι τον επισκέφτηκε στη φυλακή). Στην ψυχή του Λιέρμοντωφ ώριμαζαν τότε καινούργια, πλατειά λογοτεχνικά σχέδια. «Όπως λέει ο Μπελίνσκι, «στο μυαλό του, βασανισμένο από την πολυτάραχη ζωή, κροφοροούνταν κίβλας ώριμα δημιουργήματα. Όπως μᾶς έλεγε, σκεφτόταν να γράφει μια μυθιστορηματική τριλογία, τρία μυθιστορήματα για τρεις εποχές της ζωής της ρωσικής κοινωνίας (τον αιώνα της Αικατερίνης II, του Αλέξανδρου I και τη σύγχρονη εποχή), που θα είχαν ανάμεσά τους κάποια ένότητα...».¹

Τον Απρίλη του 1841 ο Λιέρμοντωφ διατάχθηκε μέσα σε 48 ώρες να εγκαταλείψει την Πετρούπολη και να πάει στο σύνταγμα του, στον Καύκασο. Ταξιδεύοντας έγραψε σε κάποιο γνωστό του: «Εύχηθείτε μου εὐτυχία κι ένα γρήγορο τραῦμα, αυτή είναι η καλύτερη, ή μοναδική εὐχή που μπορεί να μου δώσει κανείς». Στη διάρκεια του ταξιδιού του και ύστερα απ' αυτό, η δημιουργική δράση του Λιέρμοντωφ έφτασε στο κατακόρυφο, όπως φαίνεται καθαρά από τα ποιήματά του «Βράχος», «Συζήτηση», «Υπνος», «Συνάντηση», «Θαλασσινή βασιλοπούλα», «Προφήτης», «Φυλλαράκι βελανιδιάς που αποσπάστηκε από το κλαρί του» και «Πορεύομαι μονάχος στο δρόμο», που ανήκουν στην κατηγορία των τελειότερων δημιουργημάτων της ρωσικής λυρικής ποίησης.

Πηγαίνοντας για το σύνταγμα του ο Λιέρμοντωφ σταμάτησε στο Πιατιγκόρσκ για θεραπεία. Η αριστοκρατική κοινωνία, οι εκπρόσωποι της «χρυσής γενιάς», που είχαν συγκεντρωθεί στα λουματικά λουτρά, ήξεραν πολύ καλά τα αίσθήματα που τρέφαν για τον Λιέρμοντωφ οι κύκλοι της αυλής. Η έχθρα τους για τον ποιητή υποδαυλιζόταν ακόμα περισσότερο από το φόβο που τους προκαλούσε η δηκτική του γλώσσα και από τη δόξα του. Γύρω από τον Λιέρμοντωφ δημιουργήθηκε μια βαρεία ατμόσφαιρα από ραδιουργίες, ψευτιές και μίσος. Τέλος με την κρυφή συνεργασία των πρακτόρων της αστυνομίας που έπαιρναν εντολές από τον Μπέκεντορφ, οργανώθηκε μια φιλονεικία

1. W. G. BELINSKI, "Απαντα τομ. 6, σελ. 16.

καὶ ὕστερα μιὰ μονομαχία τοῦ Λιέρμοντωφ μὲ τὸν ἀξιωματικὸ Ν. Μαρτίνωφ, ποὺ κατέληξε στὸν τραγικὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ. Οἱ συνθῆκες αὐτῆς τῆς μονομαχίας, ποὺ μελετήθηκαν προσεχτικὰ ἀπὸ τοὺς σοβιετικοὺς ἐπιστήμονες μὲ βάση τὰ πολυάριθμα στοιχεῖα ποὺ διασώθηκαν, ἀποδείχνουν πὼς εἴταν μιὰ προμελετημένη δολοφονία μὲ δράστες τοὺς λακέδες τοῦ ἀντιδραστικοῦ καθεστῶτος. Εἶναι γνωστὰ τὰ λόγια ποὺ εἶπε ἓνας σύγχρονος τοῦ ποιητῆ: «*Ἄν δὲν τὸν σκότωνε ὁ Μαρτίνωφ, θὰ τὸν σκότωνε κάποιος ἄλλος.*» Ὁ Μπελίνσκι, ὁ πρῶτος ποὺ εἶχε ἐκτιμῆσει τὴν ἀξία τοῦ Λιέρμοντωφ, ἔγραψε στὰ «*Πατριωτικὰ σημειώματα*» (1841, Νο 9): «*Μιὰ καινούργια, μεγάλη ἀπώλεια ὀρφάνεψε τὴν ἄμοιρη ρωσικὴ λογοτεχνία.*» Ὁ Μ. Γκόρκι, εἶπε γιὰ τὸν Λιέρμοντωφ: «*Ὀλόκληρος εἶναι ἓνα μισοτελειωμένο τραγούδι.*»

Ἡ ποίηση τοῦ Λιέρμοντωφ, γεμάτη πατριωτικὸ αἰσθημα καὶ πάθος γιὰ τὸ λαό, γεννήθηκε τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐγκαινιάστηκε μὲ τὸν πατριωτικὸ πόλεμο τοῦ 1812. Τὸ ἀνέβασμα τοῦ πατριωτικοῦ κινήματος στὴ Ρωσία, ποὺ ἐπιστέγασμά του εἴταν ἡ ἐξέγερση τῶν Δεκεμβριστῶν στὰ 1825, προκάλεσε μιὰ ρωμαλέα ἀνθήση τῆς πατριωτικῆς λογοτεχνίας. Στὴν ποίηση τοῦ Ι. Α. Κριλώφ, τοῦ Α. Σ. Πούσκιν καὶ τοῦ Α. Σ. Γκριμπογιέντωφ καθρεφτίστηκαν οἱ βασικὲς ἐξελίξεις ποὺ συντελέστηκαν στὴ ρωσικὴ κοινωνικὴ πραγματικότητα κείνης τῆς ἐποχῆς. Ὁ Λιέρμοντωφ παρουσιάστηκε σὰν συνεχιστῆς τῶν δοξασμένων παραδόσεων τῆς προηγούμενης λογοτεχνικῆς γενιᾶς. Ἄμεσος κληρονόμος τοῦ Πούσκιν, ἔγινε ὁ κήρυκας τῶν ἀπελευθερωτικῶν πόθων τῆς ρωσικῆς κοινωνίας, ἓνας ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ποὺ κληροδότησαν στὴ ρωσικὴ λογοτεχνία τὰ ὑψηλότερα πατριωτικὰ ἰδανικά.

Ὁ Λιέρμοντωφ ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν μεγάλων Ρώσων στοχαστῶν ποὺ παρουσιάστηκαν μετὰ τὴν ἐξέγερση τῶν Δεκεμβριστῶν τοῦ 1825. Ἡ καινούργια γενιὰ τῶν εὐγενῶν - ἐπαναστατῶν, ποὺ ἐπικεφαλῆς της εἴταν ὁ Α. Ι. Χέρτσεν, προσπαθοῦσε μέσα στὶς συνθῆκες τῆς μεταδεκεμβριακῆς ἀντίδρασης νὰ συνεχίσει τὸ ἔργο τῶν προκατόχων της. Σύγχρονος τοῦ Α. Ι. Χέρτσεν, τοῦ Ν. Π. Ὀγκαριάφ καὶ τοῦ Β. Γ. Μπελίνσκι, ὁ Λιέρμοντωφ ἔγινε ὁ τραγουδιστῆς καὶ ὁ ἐκφραστῆς τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν πόθων τους. «*Ὁ Λιέρμοντωφ ἀνήκει ὀλοκληρωτικὰ στὴ γενιά μας — ἔγραψε ὁ Χέρτσεν. — Ὅλοι ἐμεῖς εἴμασταν πάρα πολὺ νέοι γιὰ νὰ πάρουμε μέρος στὰ γεγονότα τῆς 14 Δεκεμβρίου. Συπνῶντας ὕστερα ἀπ' αὐτὴ τὴ μεγάλη μέρα, εἶδαμε μονάχα καταδίκες καὶ ἐξορίες. Ἀναγκασμένοι νὰ σωπαίνουμε, νὰ*

κρατάμε τὰ δάκρυά μας, μάθαμε νὰ αὐτοσυγκεντρωνόμαστε, νὰ κρύβουμε τίς σκέψεις μας — καὶ τί σκέψεις!... πὺν εἶταν ἀμφιβολίες, ἀρνήσεις, κακὲς σκέψεις. Διαποτισμένος ἀπὸ αὐτὰ τὰ αἰσθήματα, ὁ Λιέρμοντωφ δὲν μπόρεσε νὰ σιωθεῖ φράζοντας τὸ λυρισμὸ του... Γενναία, μελαγχολικὴ σκέψη, δὲν ἐγκατέλειπε ποτὲ τὸ μέτωπο τοῦ ἀγώνα...». ¹ Ζώντας στὴν ἐποχὴ τῆς ἀνελέητης πολιτικῆς ἀντίδρασης, ὁ Λιέρμοντωφ ἀπὸ τὰ πρῶτα του κιόλας ποιήματα παρουσιάστηκε σὰν ποιητῆς - πατριώτης, γεμάτος μίσος γιὰ τὸ δεσποτισμὸ καὶ τὴν αὐθαιρεσία, καὶ συμπόνια γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ βασανίζεται μέσα στὸν κόσμον ὅπου βασιλεύει ἡ ἀδικία. Τὰ πρῶτα του λυρικά ποιήματα εἶναι διαποτισμένα ἀπὸ βαθύτατη λαχτάρια γιὰ λευθεριά, εἶναι κάλεσμα γιὰ δράση, γιὰ ἀγώνα («Τὸ παράπονον τοῦ Τουρκμένου», 1829, δημοσιεύτηκε στὰ 1892, «Μονόλογος» 1829, δημοσιεύτηκε στὰ 1859). Στὰ νεανικὰ του ποιήματα καὶ δράματα ὁ Λιέρμοντωφ στοχάζεται βασανιστικὰ ποιὰ εἶναι ἡ ἀποστολὴ του, σκέπτεται πὺς τοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ μικροζητήματα τῆς ζωῆς, ὄνειρεύεται κατορθώματα. Συνεχίζοντας τίς παραδόσεις τῶν ποιητῶν - Δεκεμβριστῶν, στρέφεται στὸ ἱστορικὸ παρελθὸν τῆς Ρωσίας καὶ τραγουδάει τοὺς ἥρωες τῶν λαϊκῶν ἀγῶνων γιὰ τὴν ἐλευθερία («Ὁ τελευταῖος γιὸς τῆς ἐλευθερίας» 1830, δημοσιεύτηκε στὰ 1910, προσχέδιο τοῦ ποιήματος γιὰ τὸν Μοτισλάβ, 1831, δημοσιεύτηκε στὰ 1882). Τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ νεαροῦ ποιητῆ γίνονται ἐντονότερα ὕστερα ἀπὸ τὰ σοβαρὰ πολιτικὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του. Οἱ ἀγροτικὲς ἐξεγέρσεις ποὺ προκλήθηκαν ἀπὸ μιὰ ἐπιδημία χολέρας (1830) τὸν κάνουν νὰ προβλέπει τὸν ἐρχομὸ μιᾶς ἐποχῆς «ὅταν θὰ πέσει τὸ στέμμα τοῦ τσάρου». Μὲ θριαμβευτικὲς κραυγὲς ὑποδέχεται τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἀφιερώνει στίχους τοῦ στὴ γαλλικὴ Ἰουλιανὴ ἐπανάσταση τοῦ 1830 καὶ στὴν πτώση τοῦ βασιλιᾶ Κάρολου Χ. Σὲ κάθε εὐκαιρία ὁ Λιέρμοντωφ ἐκφράζει ταυτόχρονα τὴν ἰδέαν τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τὴν ἰδέαν τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ καὶ στὰ πρῶτα του καυκασιανὰ ποιήματα, ὅπου τὰ γνωρίσματα τοῦ ρωμαντισμοῦ, ἡ ἀπεικόνιση τῶν περήφανων, ἀλύγιστων ἀνθρώπων μὲ τοὺς δυνατοὺς χαραχτῆρες, συνδυάζονται μὲ ἓνα κήρυγμα φιλελευθερισμοῦ καὶ μὲ μιὰ πιστὴ ἱστορικὴ ἀφήγηση τῶν πολεμικῶν γεγονότων στὸν Καύκασον («Ἰσμαὴλ Μπέης», 1832, δημοσιεύτηκε στὰ 1843, κ. ἄ.).

Ὁ Λιέρμοντωφ, ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἐκπρόσωπους τῆς ρωσικῆς ἐπαναστατικο - ρωμαντικῆς ποίησης, εἶταν ταυτόχρονα καὶ ρεαλιστῆς συγγραφέας. Στὸ δρόμον τοῦ ρεαλισμοῦ πρέπει νὰ τοποθετήσουμε τίς ἐπίμονες καλλιτεχνικὲς ἀναζητήσεις του. Ἡ ρωμαντικὴ ἀν-

τίληψη τῆς πραγματικότητας σὲ πολλά ἔργα του εἶναι στενὰ δεμένη μὲ εὐρύτατες παρεμβολές ρεαλιστικῶν στοιχείων καὶ μὲ τὴν ἀδιάκοπη ἐπιθυμία του νὰ κατανοήσῃ τὸν κόσμον στὶς συγκεκριμένες ἱστορικές του μορφές. Ἡ ἐνσάρκωση τῶν ρομαντικῶν θεμάτων τοῦ Λιέρμοντωφ δὲ συνοδεύεται ἀπὸ ἐξωτικές καὶ ἐπιφανειακὲς ἐθνικὲς γραφικότητες (ὅπως σὲ πολλοὺς ρομαντικούς τῆς Δύσης) ἀλλὰ ἀπὸ τὴ βαθειά του ἐπιθυμία νὰ εἰσχωρήσῃ στὴν πραγματικὴ ζωὴ τῶν λαῶν, νὰ ἀποκαλύψῃ τὶς ἰδιομορφίες τοῦ ἐθνικοῦ τους χαρακτήρα.

Νέος ἀκόμα, ὁ Λιέρμοντωφ εἶχε σκεφεῖ νὰ ἀφηγηθεῖ τὴ ζωὴ ἐνὸς νεαροῦ μοναχοῦ ποὺ ἔλυωνε στὸ πνιγερὸ κελλὶ τοῦ μοναστηριοῦ. Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα του ποιήματα, τὸν «*Ἐξομολογητὴ*» (1830, δημοσιεύτηκε στὰ 1859) ζωγράφησε ἓναν Ἰσπανὸ ἀναχωρητὴ νὰ ἀπαγγέλλῃ ἓνα μονόλογο γιὰ τὴν ἐλευθερία. Στὸ ἴδιο θέμα ξαναγύρισε στὸ ποίημα «*Ὁ Βογιάρος Ὁρσά*» (1835 - 1836, δημοσιεύτηκε στὰ 1842), ποὺ περιλάβαινε μιὰ φωνὴ διαμαρτυρίας ἐνάντια στὴν κοινωνικὴ ἀδικία καὶ στοὺς ὑποκριτικοὺς νόμους τῆς ἐκκλησίας. Ὡστόσο τὴν πληρέστερη καὶ κοινωνικὰ ὀξύτερη ἐνσάρκωση αὐτοῦ τοῦ θέματος τὴ βίβισκομε στὸ ποίημα «*Μζίρι*» (1840), ὅπου ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ πλατεῖα τὸ ἀνθεντικὸ καυκασιανὸ ὕλικὸ ποὺ εἶχε συγκεντρώσει τὸν καιρὸ τῆς ἐξορίας του. Ἐγκαταλείποντας τὴν ἀρχικὴ μορφή τοῦ Ἰσπανοῦ καὶ τὴ στροφή στὸ ἀπόμακρο παρελθὸν («*Ὁ Βογιάρος Ὁρσά*»), ὁ Λιέρμοντωφ τοποθετεῖ σὰν βίαση τοῦ ποιήματος «*Μζίρι*» ἓνα θέμα τυπικὸ γιὰ τὴν καυκασιανὴ ζωὴ κείνου τοῦ καιροῦ: ἓνας νεαρὸς ὀρεσίβιος, προσωποποίηση τῆς ἀγρίας ἀγάπης γιὰ τὴν ἐλευθερία, πιάνεται αἰχμάλωτος ἀπὸ κάποιον στρατηγὸ τοῦ τσάρου καὶ κλείνεται σ' ἓνα μοναστήρι. Ὁ φλογερὸς πόθος γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ ἡ νοσταλγία γιὰ τὴν πατρίδα φωτίζονται τώρα μὲ καινούργιο τρόπο καὶ μετατρέπονται σὲ ἔκφραση διαμαρτυρίας ἐνάντια στὸ δεσποτισμὸ καὶ τὴν πνιγερὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ καθεστῶτος τοῦ Νικολάου. Ὁ Λιέρμοντωφ πλούτισε αὐτὸ τὸ ποίημα — τελευταία παραλλαγή τοῦ δοσμένου θέματος — μὲ στοχασμοὺς γιὰ τὴν ἱστορικὴ μοίρα τῆς Γεωργίας, μὲ εἰκόνες ἀπὸ τὴ φύση καὶ μὲ μοτίβα λαϊκῶν θρύλων καὶ τραγουδιῶν (βλ. τὴ σκηνὴ τῆς πάλης τοῦ Μζίρι μὲ τὸν πάνθηρα καὶ ἓνα ἀνάλογο ἐπεισόδιον στὸ ποίημα τοῦ Ρουσταβέλ «*Ὁ ἄντρας μὲ τὸ δέγμα τοῦ τίγρη*»).

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἄλλαξε καθὼς περνοῦσαν τὰ χρόνια καὶ τὸ σχεδίασμα τοῦ «*Δαίμονα*», ποὺ ὁ Λιέρμοντωφ τὸ ἐπεξεργαζόταν σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ (ἀπὸ τὸ 1829). Ἀλλάξε ὁ τόπος τῆς δράσης, ἄλλαξαν οἱ λεπτομέρειες τοῦ θέματος καὶ ἡ βασικὴ ρομαντικὴ παρουσίασή του παραχωροῦσε σιγὰ - σιγὰ τὴ θέση της σὲ γνήσιες εἰκόνες τῆς ζωῆς. Σὲ

κάθε καινούργια παραλλαγή του, γινόταν όλοένα καθαρότερη ή βασική σκέψη του συγγραφέα, που προσπαθοῦσε νὰ δημιουργήσῃ μιὰ μορφή που νὰ ἐνσαρκώνει τὴ δίψα γιὰ τὴν ἐλευθερία, τὸ αἶσθημα τῆς διαμαρτυρίας καὶ τῆς ἀρνήσεως. Ἔτσι κατανόησαν τὸ «Δαίμονα» οἱ προοδευτικοὶ σύγχρονοι τοῦ Λιέρμοντωφ καὶ πρῶτα - πρῶτα ὁ Μπελίνσκη, που χαρακτήρισε αὐτὸ τὸ ποίημα, ὅπως μᾶς λέει ὁ Π. Β. Ἀννένκωφ, σὰν μιὰ «φλογερὴ ὑπεράσπιση τοῦ ἀνθρώπινου δικαιώματος γιὰ τὴν ἐλευθερία». Ὁ «Δαίμονας» εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἔργα τοῦ Λιέρμοντωφ, γιατί σ' αὐτὸν ἐνσαρκώνονται οἱ πιὸ πηγαῖες ἐπαναστατικὲς του ιδέες. Ἡ μορφή τοῦ ἐπαναστατημένου ἀνθρώπου, που δεσπόζει σὲ ὅλη τὴν ποίηση τοῦ Λιέρμοντωφ, παίρνει στὸ «Δαίμονα» τιτανικὸ χαρακτήρα. Στὸ πρῶτο πλάνο τοῦ ποιήματος προβάλλει ἡ «περήφανη ἔχθρα» γιὰ τὸν οὐρανὸ, ἡ δίψα γιὰ γνώση καὶ ἐλευθερία, καὶ στὸ δεύτερο τὰ φανταστικὰ στοιχεῖα που χαρακτηρίζουν τὰ ἔργα καὶ πολλῶν ἄλλων τέτοιου εἴδους συγγραφέων στὴν προηγούμενη παγκόσμια λογοτεχνία. Στὸ «Δαίμονα» τοῦ Λιέρμοντωφ συνταιριάζονται ἡ τεράστια ἐσωτερικὴ δύναμη καὶ ἡ τραγικὴ ἀδυναμία, ἡ ἐπιθυμία νὰ κατανικήσῃ τὴν ἀπομόνωση καὶ ἡ ἀδυναμία του νὰ τὸ κάνει. Ἡ ρεαλιστικὴ βάση αὐτῆς τῆς δραματικῆς σύνθεσης βρίσκεται στὸ γεγονὸς πὼς ὁ ποιητὴς, ἐπειδὴ ζοῦσε σὲ μιὰ μεταβατικὴ ἐποχὴ ὅταν τὸ ἀπελευθερωτικὸ κίνημα δὲν εἶχε περάσει ἀκόμα σ' ἓνα καινούργιο στάδιο, δὲν μπορούσε νὰ δεῖ τίς κοινωνικὲς δυνάμεις, που πάνω σ' αὐτὲς ἔπρεπε νὰ στηριχτεῖ ὁ ἀγὼνας γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀναζητοῦσε μὲ πάθος κάποια διέξοδο ἀπὸ τὴν κατάσταση τῆς ἀπομόνωσης. Μετὰ τὴν ἥττα τῆς ἐξέγερσης τῶν Δεκεμβριστῶν, οἱ προοδευτικοὶ ἄνθρωποι δὲν εἶχαν βρεῖ ἀκόμα τίς καινούργιες μορφὲς ἀγώνα, δὲν ἤξεραν μὲ ποιὸ δρόμο νὰ φτάσουν στὸ λαό.

Τέτοιου εἴδους ιδέες καὶ αἰσθήματα κυριαρχοῦσαν ἀδιάκοπα στὴν ψυχὴ τοῦ Λιέρμοντωφ. Στους πρώτους του κιόλας στίχους που βρίσκονται πότε-πότε σὲ διάφορα λυρικά ἡμερολόγια, ἀντηχοῦν ξεκάθαρα τὰ πολιτικὰ μοτίβα. Μὲ τὸν καιρὸ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ ὅλο καὶ πιὸ ἐπίμονα εἰσχωροῦσε στὸν ποιητικὸ του κόσμο, Στὴν πρώτη γραμμὴ πρόβαλλαν πάντα τὰ μεγάλα ἐπίκαιρα προβλήματα, σκέψεις γιὰ τὴ μοίρα ὁλόκληρης τῆς γενιᾶς του καὶ γιὰ τὴν κατάσταση τῆς κοινωνίας. Στὰ ἔργα τῆς ὠριμότητός του ὁ Λιέρμοντωφ παρουσιάζεται σὰν ποιητὴς - δημεγέρτης, συνειδητὸς ἀντίπαλος τῆς ἀριστοκρατικῆς τσιφλικάδικης κοινωνίας. Στὸ «Θάνατο τοῦ ποιητῆ» (1837, δημοσιεύτηκε στὰ 1856) χτυπάει ἀνοιχτὰ τοὺς ἰθύνοντας κύκλους τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Νικολάου. Στὸ ποίημα «Σκέψη» κατακρίνει τὴν παθητικὴ στάση τῆς

κοινωνίας, τὴν ἀδράνεια τῶν συγχρόνων του, τὴν ἀδιαφορία του «καὶ γιὰ τὸ καλὸ καὶ γιὰ τὸ κακό». Σ' ἓνα ἄλλο ποίημά του «Πόσο συχνά, τριγυρισμένος ἀπὸ τὸ παρδαλὸ πλῆθος», ὁ Λιέρμοντωφ στηλιτεύει τὸν ἀριστοκρατικὸ ὄχλο πετώντας του κατάμουτρα «ἄτσαλένιους στίχους διαποτισμένους ἀπὸ πόνος καὶ μανία». Στὸ δράμα «Μασκαράτα», ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τῆς ρωσικῆς δραματοποιίας, ξεγυμνώνει τὶς βρωμιές καὶ τὰ βίτσια τοῦ «καλοῦ κύκλου» τῆς Πετρούπολης. Στὸ ποίημα «Ὁ ποιητὴς» βροντοφωνάζει τὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ τῆς πατριωτικῆς ποίησης ποὺ πρέπει νὰ φλογίζουν «τοὺς ἀγωνιστὲς στὴ μάχη». Ἡ διαμαρτυρία τοῦ Λιέρμοντωφ πολλὰς φορὲς ζωγραφιζόταν μὲ σκοτεινοὺς, ἀπαισιόδοξους τόνους, αὐτὴ ὅμως ἢ ἀπαισιοδοξία, γεμάτη ἐσωτερικὴ δύναμη, δὲν εἶχε τίποτα κοινὸ μὲ τὴν ἀρηρημένη ἀπογοήτευση ἀπὸ τὴ ζωὴ. Εἴταν πάντα στραμμένη, σύμφωνα μὲ τὴν ἔκφραση τοῦ Μ. Γκόρκι, στὴν κοσμικὴ κοινωνία καὶ εἶχε ἀγωνιστικὸ χαραχτήρα. Ὁ σκεπτικισμὸς τοῦ Λιέρμοντωφ, ἢ ἀδιαλλαξία του ἀπέναντι στὴ σύγχρονή του πραγματικότητα τῆς βασιλείας τοῦ Νικολάου ὀφείλονται στὴ μεγάλη του δίψα γιὰ ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη. Ὁ διορατικὸς Μπελίνσκι, ποὺ εἶχε γνωρίσει προσωπικὰ τὸν ποιητὴ, μπόρεσε νὰ διαβλέψει μέσα στὴν ὀργισμένη καὶ παγωμένη στάση του ἀπέναντι στὴ ζωὴ «τὰ σπέρματα μιᾶς βαιθείας πίστεως» στὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, στὸ μέλλον. Σ' αὐτὴ τὴν πίστη στηριζόταν τὸ γεμάτο πάθος κατηγορητήριο τοῦ Λιέρμοντωφ, αὐτὴ τοῦ ἐνέπνευσε τὴ φλόγα τοῦ ἀνθρωπιστῆ-ποιητῆ καὶ τραγουδιστῆ τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Λιέρμοντωφ ποτὲ δὲν ἔγινε κήρυκας τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς ἀδυναμίας. Ὁ πόνος καὶ ἡ θλίψη μέσα στοὺς στίχους του εἶναι ἀποτέλεσμα κοινωνικῆς ὀργῆς, συνέπεια πικρῶν στοχασμῶν γιὰ τὰ βάσανα τῆς προσωπικότητος μέσα στὸν κόσμον τῆς δουλείας καὶ τῆς καταπίεσης. Παράλληλα μὲ τὴ μελαγχολία, στὸ ἔργο τοῦ Λιέρμοντωφ ἐκφράζονται μὲ γιγάντια δύναμη τὰ ὄνειρα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ εὐτυχία («Μζίρι»), ὁ πόθος του νὰ καταικήσει τὴν ἀπομόνωση, νὰ βρεῖ δρόμον γιὰ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ λαόν. Ὁ Λιέρμοντωφ μὲ τὸ βαθύ ἀνθρώπινο λυρισμὸ του καταδίκασε τὸν πόλεμον («Σὲ σὰς γράφω...», 1840, δημοσιεύτηκε στὰ 1843), τραγούδησε τὰ αἰσθήματα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλίας, ζωγράφησε συγκινητικὰ τὴν Καζάχα-μάννα ποὺ νανουρίζει τὸ γιό της πάνω ἀπὸ τὴν κούνια, ἔπλασε μορφὰς ἀπλῶν καὶ τίμιων Ρώσων στρατιωτῶν («Μποροντινό», «Μαξιμ Μαξιμιτς», 1840, «Διαθήκη», 1841), ποὺ ἡ ψυχικὴ τους ἀγνότητα προβάλλει ἐπιβλητικὴ ἀπέναντι στὴ διαφθορὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς «ὑψηλῆς» κοινωνίας. Στὸ ποίημα «Ἀναμνήσεις τοῦ Α.Ι.

Ἔργοι «Οντογιέβσκι» (1839) ζωντανεύει τοῦ Λιέρμοντωφ ἡ «περήφρανη πίστη στὸν ἄνθρωπο καὶ στὴ ζωὴ».

Ὁ ρεαλισμὸς βάζει ἀδιάκοπα στὴ δημιουργία τοῦ Λιέρμοντωφ. Στὸ πρῶτο του κίβλας ἱστορικὸ μυθιστόρημα «Βαντίμ» τὰ ἔντονα ρομαντικὰ γνωρίσματα τοῦ βασικοῦ ἥρωα συνδυάζονται μὲ αὐθεντικούς πίνακες τῆς ἀγροτικῆς ἐξέγερσης, μὲ ἀπόπειρες νὰ πλάσει ρεαλιστικὲς ἀνθρώπινες μορφές καὶ νὰ μεταδώσει ζωντανὸ τὸ λαϊκὸ λόγο. Τὸ νεανικὸ του ἔργο «Τὸ πεδίο τοῦ Μποροντινό» (1831, δημοσιεύτηκε στὰ 1860), γραμμένο μὲ ρομαντικὸ ὄλο ἔμφραση ὕφους, πού κι αὐτὸ ὡστόσο διαποτιζόταν ἀπὸ ζωντανὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα, τὸν καιρὸ τῆς ὀριμότητάς του μετατράπηκε (στὸ ποίημα «Μποροντινό») σ' ἓνα βαθειὰ ρεαλιστικὸ λαϊκὸ ἀφήγημα γιὰ τὴν ἱστορικὴ μάχη, γιὰ τὴν παληκαριὰ τῶν Ρώσων στρατιωτῶν, γιὰ τὴν ἀφοσίωσή τους στὴν πατρίδα. Ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὴν προφορικὴ λαϊκὴ δημιουργία, μὲ βίαση τοὺς θρύλους καὶ τὰ ἀφηγηματικὰ δημοτικὰ τραγούδια, ὁ Λιέρμοντωφ ἔγραψε τὸ «Τραγούδι γιὰ τὸν τσάρο Ἰβάν Βασίλιεβιτς...» ὅπου εἰκονίζει τὰ αὐστηρὰ ἦθη μιᾶς παμπάλαιας ἐποχῆς, τὴ μεγαλόπρεπη μορφή τοῦ Ἰβάν IV «σὰν χάλκινο ἀγαλμα», ὅπως λέει ὁ Μπελίνσκι, καὶ τὴ γεμάτη δραματικὴ δύναμη φυσιογνωμία τοῦ ἔμπορου Καλάσνικωφ. Στὸ «Τραγούδι» ἀντηχεῖ ρωμαλέα τὸ χαρακτηριστικὸ γιὰ τὸν Λιέρμοντωφ θέμα τοῦ ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὸ δίκιο του, γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία καὶ τὴν ἀξιοπρέπειά του.

Μὲ τὸν καιρὸ ὁ Λιέρμοντωφ ἔπαψε νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ τυπικὰ χρώματα τοῦ ρομαντισμοῦ, πού ἀφθονοῦσαν στὰ πρῶτα του ἔργα, ἔγκαταλείποντας, ὅπως ἔλεγε ὁ ἴδιος, τὰ «ιρεύτικα χρυσαφικὰ» καὶ τὴν «ὑπόκωφη γλώσσα» τους. Στὸ ποίημα «Δημοσιογράφος, Ἀναγνώστης καὶ Συγγραφέας» (1840) διατύπωσε τὸ πρόγραμμα τῆς ρεαλιστικῆς λογοτεχνίας πού ἔπρεπε νὰ βρεῖ «τὴ γλώσσα τῆς ἀπλότητος καὶ τοῦ πάθους τὴν εὐγενικὴ φωνή». Ἀκολουθώντας αὐτὴ τὴν ἀρχή, ὁ Λιέρμοντωφ στράφηκε σὲ σύγχρονα θέματα καὶ ἔγραψε τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο διάφορα ἔργα, ἔμμετρα καὶ πεζά, συνεχίζοντας τὴ ρεαλιστικὴ παράδοση τοῦ Πούσκιν. Ἀπλότητα ὕφους καὶ ἀκριβολογία χαρακτηρίζουν τὸ μισοτελειωμένο μυθιστόρημά του «Πριγκίπισσα Διγκόβσκαγια» (1836 - 1838, δημοσιεύτηκε στὰ 1882) ὅπου περιγράφεται ἓνας φτωχὸς ὑπάλληλος, πού μοιάζει πολὺ μὲ τοὺς ἥρωες τῶν διηγημάτων πού ἔγραψε ὁ Γκόγκολ μὲ θέματα παρμένα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς Πετρούπολης. Σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ὁ Λιέρμοντωφ ἔκανε μιὰ ἀπόπειρα νὰ ἀποκαλύψει τὶς κοινωνικὲς ἀντιθέσεις τῆς μεγάλης πόλης. Μιὰ ἀληθινὴ εἰκόνα τῆς ἐπαρχιακῆς ζωῆς δίνεται στὸ ἀφηγηματικὸ του ποίημα «Τὸ

θησανροφυλάκιο τοῦ Ταμπώφ» — ὅπου ζωγραφίζεται μὲ σατιρικά χρώματα ἢ φτώχεια τῆς κοινωνίας τῶν εὐγενῶν ὑπαλλήλων — σ' ἓνα ἄλλο ρεαλιστικὸ ποίημά του, τῆ «Σάσκα» (1839, δημοσιεύτηκε στὰ 1862) καὶ σὲ ἄλλα πολλά. Τὸ κορύφωμα ὅμως τῆς ρεαλιστικῆς τάσης τοῦ λυρισμοῦ του τὸ βρίσκουμε στὸ ποίημα «Πατρίδα» (1841), ποὺ ἀποδείχνει πὼς ἡ σκέψη τοῦ ποιητῆ εἶχε στραφεῖ στὸ λαό, στὴν ἀγροτική Ρωσία. Ἡ ἰδεολογικὴ ἐξέλιξη τοῦ Λιέρμοντωφ εἶχε πιά ξεπεράσει τὴ στάθμη τῶν Δεκεμβριστῶν. Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ Ν. Α. Ντομπρολιούμποφ, ὁ Λιέρμοντωφ κατάλαβε πὼς «ἡ σωτηρία ἀπὸ τὸν... πρεῦτικο δρόμο βρίσκεται μονάχα στὸ λαό» καὶ τὸ ἀπόδειξε αὐτὸ μὲ τὶς καταπληκτικὲς στροφές τῆς «Πατρίδας». Ἡ ἐπαναστατικο - δημοκρατικὴ κριτικὴ ἐκτιμοῦσε πολὺ τὸν ἀγωνιστικὸ λυρισμὸ τοῦ Λιέρμοντωφ, τοῦ ποιητῆ ποὺ «ἐνιωθε τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα ἀγνά, εὐλαβικά καὶ λογικά»¹.

Ὁ πραγματικὸς θρίαμβος τοῦ ρεαλισμοῦ τοῦ Λιέρμοντωφ φανερώθηκε μὲ τὸ μυθιστόρημά του «Ἐνας ἥρωας τοῦ καιροῦ μας», ἔργο μὲ βαθὺ κοινωνικὸ περιεχόμενο ποὺ ἔπαιξε μεγάλο ρόλο στὴν παράπερα ἐξέλιξη τῆς ρωσικῆς καὶ τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Ὁ Λιέρμοντωφ παρουσιάστηκε σ' αὐτὸ σὰν ἀριστοτέχνης τοῦ ψυχολογικοῦ ρεαλισμοῦ. Τὰ ἐπιτεύγματά του στὴν ἀποκάλυψη τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου ἀφομοιώθηκαν ἀργότερα ἀπὸ τὸν Α. Ν. Τολστόη. Συνεχίζοντας τὴν ἰδεολογικὴ κατεύθυνση ποὺ εἶχε ἀρχίσει μὲ τὴ «Σκέψη», ὁ Λιέρμοντωφ δημιούργησε μιὰ τυπικὴ μορφή στοχαστῆ τοῦ 1830. Ὁ Πετσόριν, ποὺ προβάλλει μέσα σ' ἓνα πλατὺ πλάνο ζωῆς τῆς σύγχρονης του κοινωνίας, εἶναι προικισμένος μὲ δυνατὸ καὶ ἐνεργητικὸ χαρακτήρα, μὲ ὀξύτατο μυαλό, μὲ τὸν πόθο νὰ θέσει τὶς «ἀπέραντες δυνάμεις» του στὴν ὑπηρεσία τῆς ζωῆς. Ἡ καταθλιπτικὴ ὅμως ἐποχὴ τοῦ μαρασμοῦ σφράγισε ἀνεξίτηλα τὴν ψυχὴ του. Ὁ συγγραφέας ξεγυμνώνει ἀνελέητα «τὴν ἀντίφαση ἀνάμεσα στὴ βαθύτητα τοῦ χαρακτήρα καὶ στὴν ἀξιοθρήνητη δράση» τοῦ ἥρωά του (Β. Γ. Μπελίνσκι), ἀποδείχνοντας πόσο ἄκαρπα διασπαθίζονται οἱ δυνάμεις του. Ὁ Λιέρμοντωφ κατηγορεῖ τὸν Πετσόριν γιὰ τὸν ἐγωκεντρισμὸ του καὶ γιὰ τὴν ἀδιαφορία ποὺ δείχνει στοὺς ἀνθρώπους ἀντιπαράθετοντάς την μὲ τὴν ἀνθρωπιὰ καὶ τὴν ἀπλοϊκὴ σοφία τοῦ Μαξίμ Μαξίμιτς, μὲ τὴν ἀγνή ἀγάπη τῆς Μπέλας καὶ τὰ εἰλικρινῆ αἰσθήματα τῆς Μαίρης. Ὁ Λιέρμοντωφ ὅμως καταλαβαίνει ταυτόχρονα πὼς οἱ ἀδυναμίες τοῦ Πετσόριν ὀφείλονται σὲ κοινωνικο - ἱστορικὲς συνυψή-

1. Ν. Α. DOBROLJUBOV, Ἄπαντα, τόμ. 1, 1934, σελ. 238).

κες τῆς μεταβατικῆς αὐτῆς ἐποχῆς, γιατί τότε οἱ καλύτεροι ἄνθρωποι δὲν ἔβλεπαν καὶ δὲν μπορούσαν ἀκόμα νὰ δοῦν σὲ ποιῆς κοινωνικὲς δυνάμεις ἔπρεπε νὰ στηρίξουν τὴ διαμαρτυρία τους. Ὁ Λιέρμοντωφ δείχνει καὶ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ἥρωά του ἀπέναντι στὸ περιβάλλον του, ὑπεροχὴ ποὺ ὀφείλεται βασικὰ στὸ γεγονός πὼς ὁ ἴδιος ὁ Πετσόριν καταλαβαίνει τὶς ἀδυναμίες του καὶ μέμφεται εἰλικρινὰ τὸν ἑαυτό του. Ἡ τολμηρὴ ἀποκάλυψη τῆς ἠθικο-κοινωνικῆς τραγωδίας τοῦ Πετσόριν εἶναι ἡ πιὸ δυνατὴ πλευρὰ τοῦ μυθιστορήματος. Αὐτὴ καθορίζει τὴν κοινωνικὴ σημασία του. Ἡ ἰδεολογικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ὀριμότητα τοῦ Λιέρμοντωφ, ποὺ βρίσκεται τώρα στὸ κατώφλι μιᾶς καινούργιας φάσης τῆς δημιουργίας του, φαίνεται καθαρὰ στὰ μεγάλα καλλιτεχνικὰ προτερήματα αὐτοῦ τοῦ ἔργου — στὴ συνθετικὴ του τελειότητα, στὴ λεπτομερειακὴ ψυχολογικὴ διαγραφή τῶν χαρακτήρων, ἀσύγκριτη γιὰ τὴν ἀκρίβεια καὶ τὴν καθαρότητά της, καὶ στὴν ἐξαίσιον ρεαλιστικὴ ποιητικὴ του γλώσσα — προτερήματα ποὺ τὰ θαύμασαν οἱ καλύτεροι Ρῶσοι συγγραφεῖς, ὁ Λ. Ν. Τολστόη καὶ ὁ Α. Π. Τσέχωφ, ἀναγνωρίζοντας τὸν Λιέρμοντωφ σὰ δάσκαλό τους.

Ἡ δύσκολη καὶ λιγόχρονη ζωὴ τοῦ Λιέρμοντωφ ξεριζώθηκε βίαια μέσα στὸ κορύφωμα τῆς ἀνιήσῆς της. Ὁ μεγάλος ἐπαναστάτης ποιητῆς πρόφτασε νὰ δεῖ μονάχα τὰ πρῶτα στάδια τοῦ κοινωνικοῦ κινήματος ποὺ συνδέθηκε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Μπελίνσκι. Ὡστόσο ἀσπάρστηκε αὐτὸ τὸ κίνημα. Ὁ Ν. Γ. Τσερνιτσέφσκι εἶχε κιόλας παρατηρήσει πὼς μὲ ὅλη του τὴν ψυχὴ ὁ Λιέρμοντωφ «ἀνῆκε στὸ καινούργιο ρεῦμα καὶ μονάχα ἐπειδὴ πέρασε στὸν Καύκασο τὸν τελευταῖο καιρὸ τῆς ζωῆς του, δὲν μπόρεσε νὰ πάρει μέρος στὶς φιλικὲς συζητήσεις τοῦ Μπελίνσκι καὶ τῶν φίλων του»¹. Ἡ δημιουργία τοῦ Λιέρμοντωφ, ποὺ τερματίζει τὴν ἐποχὴ τῶν εὐγενῶν - ἐπαναστατῶν στὴ ρωσικὴ ποίηση, ἐξελίχθηκε στὴν κατεύθυνση αὐτοῦ τοῦ καινούργιου ρεύματος, ποὺ προετοίμασε τὴν ἀνιήση τῆς δημοκρατικῆς λογοτεχνίας τοῦ 1860. Ἡ ἀξία τῆς ποίησῆς του καθορίζεται ἀπὸ τὸ γεγονός πὼς ἀνταποκρίθηκε στὶς ζωτικὲς ἀνάγκες τοῦ ρωσικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος, ἐμψυχώνοντας πολλὰ γενιὰς ἐπαναστατῶν καὶ τὴν προοδευτικὴ λογοτεχνία ποὺ διαμορφώθηκε στὶς ἐπόμενες δεκαετίες. Στὸν Λιέρμοντωφ μαϊήτησαν οἱ ποιητῆς ποὺ πῆραν μέρος στοὺς προοδευτικοὺς κύκλους τοῦ 1840, ἀπὸ τὸν Λιέρμοντωφ ξεκινᾶνε τὰ νήματα ποὺ ὀδήγησαν στὸν λαϊκο - πατριωτικὸ λυρισμὸ τοῦ Ν. Α. Νιεκράσωφ καὶ στὴν πεζογραφία τοῦ Ι. Σ. Τουργκένιεφ καὶ τοῦ Α. Ν. Τολστόη. Σκύβοντας μὲ

1. Ἄπαντα, τόμ. 3, 1947, σελ. 223.

σεβασμὸ μπροστὰ στὸν Λιέρμοντωφ καὶ στὸν Γκόγκολ, ὁ νεαρὸς Τσερνιτσέφσκι ἔγραψε στὸ ἡμερολόγιό του πὼς εἶναι «*πρόθυμος νὰ δώσει τὴ ζωὴ καὶ τὴν τιμὴ του*» γι' αὐτούς. Ἡ κοσμοθεωρία τῶν Ρώσων ἐπαναστατῶν δημοκρατῶν διαμορφώθηκε κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς ποίησης τοῦ Λιέρμοντωφ. Τεράστια εἶταν ἡ προσφορὰ τῆς ποίησης αὐτῆς καὶ στὴ λογοτεχνία πολλῶν λαῶν τῆς Ρωσίας. Τὸν Λιέρμοντωφ εἶχαν γιὰ δάσκαλό τους μιὰ σειρὰ ἔξοχοι ποιητὲς ὅπως ὁ Α. Τσερετέλι καὶ Γ. Τσαβτσαβάτζε (Γεωργία), ὁ Κ. Χεταγκούρωφ (Ὀσσετία), ὁ Α. Ἰσαακιάν (Ἀρμενία), ὁ Α. Τοκομπάγιεφ (Κιργιζία) κ. ἄ. Ἡ ρωσικὴ σοβιετικὴ ποίηση καὶ ὁ μεγαλύτερος ἐκπρόσωπός της, ὁ Β. Β. Μαγιακόφσκι, κληρονόμησαν τὶς καλύτερες παραδόσεις τῆς δημιουργίας τοῦ Λιέρμοντωφ. Ἡ πληθωρικὴ ἐπαναστατικὴ του ὁρμή, τὸ ἀπέραντο πατριωτικὸ του πάθος, φέρνουν τὸν Λιέρμοντωφ πολὺ κοντὰ στοὺς σημερινοὺς σοβιετικοὺς ἀνθρώπους, τοὺς οἰκοδόμους τοῦ κομμουνισμοῦ. Τὰ ἔργα του γίνονται κτῆμα τῶν πλατειῶν λαϊκῶν μαζῶν καὶ μεταφράζονται στὶς γλῶσσες ὅλων τῶν λαῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως. Βρῆκαν βαθειὰ ἀπήχηση καὶ στὶς χῶρες τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ μεταφράστηκαν σὲ πολλὲς γλῶσσες.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠ' ΤΑ ΡΩΣΙΚΑ : ΔΙΟΝΥΣΙΑ ΜΠΙΤΖΕΛΕΚΗ